

Tien Jaar Landelijke Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI)

Kees Schuyt, voorzitter LOWI

Excellentie, mevrouw de Minister,

mijnheer de voorzitter, geachte bestuurders, vertrouwenspersonen en leden van CWI's, geachte professor Roel Fernhout, die vanaf 1 december het voorzitterschap van het LOWI zal bekleden,

geachte aanwezigen,

Het LOWI werd opgericht in mei 2003 en is formeel van start gegaan op 1 januari 2004, met als eerste voorzitter prof. mr. Arthur Hartkamp. In de eerste drie jaar van zijn bestaan ontving het LOWI twee klachten die niet-ontvankelijk werden verklaard, omdat het wetenschappelijke controverses betrof. Voor de nieuwsgierigen onder U: het ging toen over de vraag of de zogenaamde geurproeven bij honden voor het aanwijzen van verdachten in een strafzaak wel als wetenschappelijk deugdelijk bewijs konden worden aangewend. Iets 'niet-wetenschappelijk' of 'niet-deugdelijk wetenschappelijk' achten en daarover een klacht indienen wegens schending van integriteit, is een herkenbaar thema geworden. In de jaren daarna steeg het aantal aangebrachte klachten enigszins, schommelend van vier tot zes per jaar, allemaal serieuze klachten, om na 2012 plotseling omhoog te gaan: 20 in 2013 en 22 in 2014 terwijl dit jaar nog niet om is. De stapelwolken aan de blauwe hemel van de wetenschap zijn nog niet opgetrokken, de lucht is nog niet geklaard.

Publieke aandacht voor wetenschappelijke integriteit en reacties in de wetenschap zelf werden intensiever, telkens ná het bekend worden van opvallende fraudezaken en affaires. Dat was zo in de Verenigde Staten na de Baltimore-zaak, in 1986, in Nederland na de Buck en Diekstra affaires in de jaren negentig, die geleid hebben tot de oprichting van het LOWI; in Noorwegen in 2005 na het Sudbø-schandaal, de tandarts die onderzoeksgegevens verzon van méér patiënten met een bepaalde aandoening dan er ooit in de stad Oslo statistisch verwacht konden worden; in 2009 in Denemarken na het fraudegeval van de net gelauwerde neuro-wetenschapper Milena Penkopva, en recentelijk in ons buurland België, nadat de universiteiten van Brussel en Leuven te maken kregen met enkele zware gevallen van wetenschapsfraude. Ik beperk mij hier tot Europa, om Japan en Zuid-Korea niet te hoeven noemen en over Noord-Korea maar te zwijgen.

Met een zekere haastige spoed stelt men na deze affaires gedragscodes op, stelt men regels vast en worden universitaire en Nationale Commissies of Bureaus voor wetenschappelijk Integriteit in het leven geroepen, soms door de nationale overheid, soms door de universiteiten zelf, zoals ook uit het voorgaande betoog van Simon Godecharn bleek. Men reageert steeds op iets dat onverwacht kwam en onaangenaam aandoet. Profvoetballers zeggen in zo'n geval dat ze "achter de feiten" aanlopen, maar van de wetenschap mag verwacht worden dat ze die feiten zo precies mogelijk proberen te achterhalen, en er niet achteraan blijven lopen.

Hoe ging het in deze laatste tien jaar in Nederland met wetenschappelijke integriteit en hoe staat het er nu, na tien jaar, voor? Tien jaar in twintig minuten, is 2 minuten per jaar. Om de tijdswille beperk ik mij nu tot vier belangrijke onderwerpen. Ik vertel weinig over de inhoud van normen van integere wetenschapsbeoefening. Die komen in de twee panels van dit ochtendprogramma ruimschoots aan de orde.

Het eerste onderwerp: de uitbreiding van het aantal bij het LOWI aangesloten onderzoekinstellingen

KNAW, VSNU en NWO waren de oprichters van het LOWI, dat vervolgens onafhankelijk van hun stichters optreedt. In de loop van de laatste jaren zijn daar publiek-private zoals Sanquin Bloedvoorziening en geheel publieke onderzoekinstellingen bijgekomen, zoals RIVM, daarnaast de Universiteit van Humanistiek en enkele andere kleinere universiteiten, die niet in het verband van hun grotere zusterinstellingen in de VSNU zijn verenigd. Deze instellingen zien het LOWI als het instituut dat een tweede oordeel over schending van integriteit kan geven, indien het oordeel dat zij zelf gegeven hebben betwist wordt door klager of beklaagden. Het LOWI stelt voor aansluiting drie voorwaarden: de instellingen dienen een eigen Reglement Bescherming Wetenschappelijke Integriteit op te stellen, inclusief een vertrouwenspersoon en een Commissie wetenschappelijke integriteit. De instellingen dienen onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek te garanderen, hetgeen belangrijk is voor de onderzoekinstellingen die onderdeel zijn van de overheid. En als derde dragen zij naar rato bij aan de kosten van het LOWI. Deze uitbreiding is een goede zaak. Het bevestigt het LOWI als nationaal optredende tweede instantie waar klagers en beklaagden terecht kunnen en op deze wijze krijgt het onderwerp van moreel onberispelijk en integer onderzoek ook buiten het universitair-wetenschappelijk onderzoek alle aandacht. Door zich aan te sluiten bij het LOWI behoeven ze niet zelf een beroepsinstantie in het leven te roepen. Men gaat op deze wijze toe naar een nationaal instituut voor wetenschappelijke integriteit, een *National Office*, eventueel op wettelijke

grondslag. De drie kleine protestant-christelijke universiteiten in Kampen, Apeldoorn en Amsterdam gaven zelfstandig een goed voorbeeld door één commissie wetenschappelijke integriteit voor deze drie instellingen gezamenlijk in het leven te roepen. Het nogal eens gesignaleerde probleem dat leden van CWI's slechts uit de gelederen van de eigen universiteit worden gerekruteerd en klagers of beklagden te goed kennen, wordt hiermee ondervangen: andere ogen kijken toe en dat is gunstig voor de legitimiteit. Het zou een voorbeeld kunnen zijn voor de grotere universiteiten. Een verdere uitbreiding van het aantal bij het LOWI aangesloten onderzoekinstellingen lijkt me een goede ontwikkeling, denk bijvoorbeeld aan alle Hogescholen, die met lectoraten het spanningsvolle pad van toegepast onderzoek zijn opgegaan. Ze vallen nu onder geen enkele integriteitscode. Een verdere uitbreiding zal wel serieuze consequenties hebben voor de inhoud van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening, die op dit moment zowel voor onderwijs als voor onderzoek geldt. Als het er om gaat dat al het wetenschappelijk onderzoek, in Nederland verricht, qua integriteit te vertrouwen is en daarop op doorzichtige en integere wijze wordt gecontroleerd, dan is een Gedragscode gericht op alleen onderzoek verkieslijk.

Het tweede onderwerp: Internationalisering van het wetenschappelijk onderzoek

De internationalisering van het wetenschappelijk onderzoek is van een wens thans een reëel feit geworden en zal zich in de komende periode van tien jaar alleen maar uitbreiden. Het Europees Kaderprogramma Horizon Twenty Twenty eist voor de financiering van nieuw 'outstanding research' samenwerking tussen onderzoekinstellingen in verschillende landen. Wetenschappelijke Integriteit staat daarbij prominent op de agenda. Deze internationale samenwerking heeft belangrijke consequenties voor de bewaking van integriteit. Immers samenwerkende onderzoekers moeten elkaar volledig kunnen vertrouwen; dat geldt niet alleen voor de eigen werkvloer, maar zeker voor de internationale werkvloer. Wie de wetenschappelijke literatuur op het gebied van wetenschapsfraude en integriteit goed heeft bijgehouden – en dat heb ik de laatste acht jaar serieus gedaan – weet ook dat hoe grootscháliger een onderzoek wordt opgezet en uitgevoerd, hoe geringer de sociale controle op die uitvoering wordt. In de Verenigde Staten zijn juist grote fraudes en schandalen veroorzaakt bij het kankeronderzoek. Met meer dan 200 meewerkende onderzoekers ontbrak eenvoudig een systematische controle op het verwerven en verwerken van gegevens, omdat iedereen dacht dat de andere de gegevens wel zou controleren. *Keep it simple, small is sometimes beautiful.* Weten onderzoekers in Nederland precies wat er in de

laboratoria in Athene, Coïmbra, Aarhus, of Oslo gebeurt? Wie houdt daar controle op?

Er zijn nog twee andere serieuze consequenties verbonden aan de verdere gewenste internationalisering van het onderzoek. Ten eerste vereist dit logischerwijs een zorgvuldige analyse en vervolgens harmonisering van de normen van wetenschappelijke integriteit. Men zou kunnen zeggen: “dat is toch allang geschied? Kijk maar naar de vele en Europese Codes of Conduct, die allemaal nagenoeg dezelfde normen en waarden formuleren: onderzoek moet betrouwbaar zijn, zorgvuldig en eerlijk uitgevoerd en gerapporteerd, volledig waarheidsgetrouw en onafhankelijk. Maar al deze formuleringen zijn rijkelijk vaag en oningevuld, en de uitleg die ter plekke op vele plaatsen in Europa én de rest van de wereld wordt gegeven, kunnen in de dagelijkse praktijk enorm uiteenlopen, zoals ook de uitleg van die eenvoudige Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening al tussen dertien nationale universiteiten uiteenloopt. Het gaat niet om de abstracte waarden, maar om een reële verbinding tussen norm en handeling, tussen concreet normatief voorschrift en onderzoekpraktijk; in het laboratorium, op zee bij onderzoek naar het gedrag van haaien, bij antropologisch veldwerk of bij het afnemen van sociologische interviews. Gelijk opgaand met de internationalisering van onderzoek, zal derhalve veel aandacht besteed moeten worden aan de coördinatie en harmonisering van integriteitsnormen en de beoordeling van frauduleuze praktijken in samenwerkende Europese landen. Ik acht dit een noodzakelijke, maar zware opgave. Gaan alle internationale coauteurs vrijuit en dragen zij evenzeer verantwoordelijkheid als iets écht misgaat?

Ten tweede eist de verdere internationalisering van onderzoek de nodige reflectie op de praktijk van de afhandeling van klachten over vermeende of vermoede schending van integriteit. Ongeveer 50 % van alle Nederlandse aio's is van buitenlandse herkomst en de meesten van hen gaan weer door naar andere landen, voor hun verdere onderzoek. De internationale mobiliteit van wetenschappelijke personeel is enorm toegenomen en dat is een goede zaak. Maar U moet dan niet verwonderd opkijken dat het LOWI in de laatste tien jaar klachten heeft moeten beoordelen, afkomstig van onderzoekers in de Verenigde Staten, Canada of Zweden, over onderzoekpublicaties, gebaseerd op in Nederland verricht onderzoek, door onderzoekers, afkomstig uit bijvoorbeeld Portugal, Griekenland, Oekraïne, Rusland, China en die Nederland allang weer verlaten hebben en zich elders hadden gevestigd, toen de klacht in Nederland gedeponereerd werd. Wat is de zin hiervan, als bovendien de vroegere werkgever, een College van Bestuur, geen enkele sanctiemogelijkheid meer heeft, anders dan de onderzochte fraudes en plagiaatgevallen bij

tijdschriftredactie onder de aandacht te brengen. Uitgevers en tijdschriftredacties hebben zo hun eigen gedachten over *retractions* en hebben hun eigen beleid ten aanzien van de gaten in het *peer review* systeem. Met andere woorden: internationalisering van wetenschapsbeoefening vereist, mijns inziens, internationalisering van integriteitsbeleid en kan niet volstaan met het werk van nationale enkelingen, die op vrijwillige basis de grote tekorten in controle en *peer review* van machtige tijdschriften, mogen onderzoeken en opknappen. Een grondige bezinning op het alom gepraktiseerde *peer review* systeem, en op de mogelijkheden van *open access reviews en reviewers* kan in het komende decennium niet uitblijven.

Het derde onderwerp: de toename van het aantal klachten

De toename van het aantal klachten vraagt enige uitleg en verheldering. Ik heb al aan het begin de cijfers genoemd: na de Stapel-affaire weten veel meer mensen dan voorheen de weg om te klagen over wetenschappelijk onderzoek te vinden. Dat is op zich een gunstige ontwikkeling als men die vergelijkt met de vroegere heimelijke afdoening van reële en vermeende fraudes en plagiaatgevallen. Transparantie en openheid horen bij de wetenschap. Toch heeft de gemakkelijke weg om te klagen een keerzijde. Als iedereen in Nederland én daarbuiten (vergeet U dat niet, de hele wereld dus) kan klagen, zoals de huidige reglementen toestaan, dan is de kans op misverstanden groot over wat nu eigenlijk ondeugdelijk onderzoek is, wat fraude is of plagiaat. Na de affaire Stapel heeft het LOWI tevergeefs bij het Rectorencollege aangedrongen op de invoering van een belanghebbende-begrip, op grond waarvan een klager een belang moet kunnen aantonen om iemand aan te klagen; dat kan niet iedereen, zomaar willekeurig. Zo'n eis is in het bestuursrecht, en daar praten we hier over, volstrekt normaal.

Een ander aspect van veel klagen is het volgende. Als de kwaliteit van wetenschappelijke publicaties, bijvoorbeeld van proefschriften wordt aangevochten via een procedure van integriteitsschending, dan worden zaken te gemakkelijk door elkaar gehaald. Als het LOWI dan zegt: wij gaan niet over de kwaliteit van proefschriften, want daar is in de WHW het College van Decanen (of het College voor de Promoties) specifiek én uitsluitend bevoegd verklaard, dan levert dat dubbele teleurstellingen op: bij klagers die hun meenden echt iets te klagen te hebben en bij beklagden die onterecht als vermeende schenners van integriteit te boek werden gesteld. Kwaliteit en integriteit van onderzoek zijn beiden even belangrijk voor het vertrouwen in de wetenschap, maar ze zijn *niet* identiek met elkaar. Indien men deze twee aspecten van onderzoek niet goed en helder uit elkaar blijft houden bij de behandeling van integriteitsklachten, voorzie ik een moralisering, misschien

zelfs een politisering, van onderzoek. En dat zie ik als een ernstige bedreiging van de vrijheid van wetenschapsbeoefening. *Sloppy science* is ergerlijk, maar een slordevos werkt anders dan een bedrieger. De slordige moet verbeterd worden door goed *onderzoeks*beleid, de bedrieger moet preventief verhinderd en opgespoord wordt door goed integriteitsbeleid. Een soortgelijk misverstand kan en moet worden weggenomen over integriteitsklachten, die in feite neerkomen op wetenschappelijk kritiek en controversen. De CWI's en het LOWI zijn opgericht noch uitgerust om in dergelijke controversen een laatste oordeel te geven. Die kritiek hoort in de wetenschappelijke arena en in de tijdschriften thuis. De wetenschap kent geen laatste oordelen en ook geen Hoge Raad der Wetenschap die definitief mag beslissen welke theorie van A of van B, welke uitvinding van de calculus, die Newton of die van Leibniz, de eerste of de juiste is. Gelukkig maar, voeg ik er snel aan toe, want dat is juist wat voor mij wetenschap zo leuk en zo aantrekkelijk maakt.

Over deze en dergelijke misverstanden nadenkend ben ik wel tot de conclusie gekomen dat de haast waarmee indertijd, in 2004 de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening geformuleerd is, mede debet is aan de hier kort aangestipte potentiële en daadwerkelijke misverstanden. De formuleringen in die Code, welke handelingen wél en per se *niet* mogen, zijn te vaag en veel te algemeen. Als men suggereert dat in het integriteitsbeleid iedereen nu ondubbelzinnig achter de Gedragscode moet gaan staan, dan zeg ik : "ja, mits die Code dan zelf ondubbelzinnig geformuleerd is, en dat is die op dit moment juist helemaal niet. Sommige universitaire reglementen voor Wetenschappelijke Integriteit zijn thans preciezer geformuleerd en geven daarom nu meer houvast aan onderzoekers dan nationale of internationale Codes.

Het laatste onderwerp: professionalisering

Hiermee kom ik vanzelf op mijn laatste punt van overweging na tien jaar LOWI, dat begon als een goedwillende commissie van vrijwilligers, die uit een soort *noblesse oblige* een taak op zich namen, waarvan zij niet wisten wat hun te wachten stond. Dat weten we nu, na tien jaar, wel. Eén conclusie daaruit is naar mijn mening onontkoombaar: indien de Nederlandse wetenschap en de universiteiten wetenschappelijke integriteit als een belangrijk onderwerp willen behartigen, dan zal op alle niveaus in die wetenschap en in die universiteiten aan integriteit een veel grotere professionele aandacht geschonken moeten worden dan nu het geval is. Zowel bij de formulering en uitleg van normen als bij de behandeling van klachten over vermeende en echte schendingen van integriteit. Professionalisering is hier het sleutelwoord en daartoe dienen universiteiten te investeren in kennis van en ervaring met wetenschappelijke

integriteit en de wijze waarop klachtprocedures daarover gevoerd dienen te worden. Met open vizier en met *fair trial*, met bescherming van de belangen van klagers én beklaagden. Universiteiten en andere onderzoekinstellingen hebben hier een duidelijke zorgplicht voor hun personeel.

Ik heb wel eens gezegd: “Als het LOWI niets te doen heeft, gaat het goed met de wetenschap” en dat wil ik hier tot slot herhalen: het LOWI streeft naar eigen overbodigheid, maar de voornaamste instanties die deze overbodigheid kunnen bewerkstelligen zijn de universiteiten en de onderzoekinstellingen zelf, die met grote professionaliteit hun medewerkers in staat stellen prachtig én integer onderzoek te doen.

Ik dank U voor uw aandacht.